

## סימן מד

## סדר ההנהגה ביולדת בשבת

**אולם** הא דע"י נכרים, הוא לכאורה נגד הסתמא בש"ס, וכמו שהאריכו בזה בטעמים שונים כל הראשונים, וזה דעת יחיד של שלטי גבורים בשם ריא"ז וראבי"ה [שהב"י פירש את הראבי"ה בחולה שאין בו סכנה], אלא שבדרכי משה כתב שכמדומה שכן המנהג, ועפ"י פסק בהג"ה בשו"ע. אמנם הט"ז חולק ע"ז בתוקף, וכתב שאינו מנהג ותיקין, והסכימו לזה כל האחרונים שלמעשה אין לנהוג כן.

**והנה** הט"ז שחולק בנכרי, אינו חולק על הא דשינוי, כי אינו ענין זל"ז, וכמו שמבואר מהרמב"ן ואור זרוע ועוד, שאע"פ שסוברין להדיא דאין עושין ע"י נכרים כלל, מ"מ סברי דעושין ע"י שינוי לכתחילה.

**ב.** והנה ביולדת שמבואר בגמ' ובכל הפוסקים דעושים בשינוי לכתחילה, לא אישתמיט בשום דוכתא להזכיר שעושין ע"י נכרי או קטן, ופשוט דבזה דין דיולדת וכל חולה שיב"ס שוין מכל הני טעמא שנאמרו בדבר, וכי היכי דעיקר ההלכה בחולה שאין עושין ע"י נכרי וכמש"כ המשנ"ב, א"כ ה"ה ביולדת. ולכן כל מי שמפרסם הוראה לגבי יולדת שלכתחילה יש לעשות ע"י נכרי, אינו אלא מן המתמיהין.

**באשר** בשנים האחרונות נתפשטו כמה חומרות עפ"י ספרים חדשים בענין פיקוח-נפש, ובפרט ביולדת, וכידוע בנושא זה הטוען כענינו הוא להקל ולא להחמיר. לכן ראיתי צורך לברר כמה דברים, ואף שחלקם גם דברים פשוטים, כדי לא להיות בכלל הנשאל הר"ז מגונה. והענין יפרד והיה לשלושה ראשים: (א) ע"י נכרים. (ב) בשינוי. (ג) שנים שעשו.

## א

## דין ע"י נכרי ביולדת

**א.** הנה הרמ"א (או"ח סי' שכ"ח), לגבי חולה שיש בו סכנה, כתב (סעיף י"ב) שני דברים ביחד. וז"ל: "אם אפשר לעשות בלי דיחוי, ע"י שינוי עושים, ואם אפשר לעשות ע"י נכרי בלי דיחוי כלל עושים, וכן נוהגים", עכ"ל.

**אולם**, הני תרי דיני לא בחדא מחתא הוא, דהא דשינוי, יש לו מקור מפורש בש"ס לגבי יולדת, אלא שנחלקו בזה ראשונים, לדעת הרמב"ם זהו דין מיוחד ביולדת, וכדאסברה לה ב"מגיד משנה", ולשיטת הרמב"ן למדין מזה לכל חולה שיב"ס, ופסק המחבר כהרמב"ם, והרמ"א החמיר כהרמב"ן.

## ב

## ברין שינוי ביולדת

א. בהא דיולדת שההלכה היא שאם אפשר לשנות משנין, שזו ברייתא מפורשת והלכה פסוקה ברמב"ם ובשו"ע, יש להאריך קצת.

וז"ל הרמב"ם (פ"ב מהל' שבת הי"א), "היולדת כשכורעת לילד הרי היא כסכנת נפשות (גירסת המ"מ) ומחללין עליה את השבת, קוראין לה חכמה ממקום למקום וכו' ואם היתה צריכה לנר וכו' מדליקין לה את הנר, ואם היתה צריכה לשמן מביאין לה, וכל שאפשר לשנות משנין בשעת הבאה, ואם א"א מביאה כדרכה". [יש להעיר שבגמ' וברמב"ם הוזכר האי דינא דשינוי לגבי הבאת השמן, והיה מקום לומר שזה דין מיוחד לגבי הבאת שמן, שיתכן שאינו צורך חשוב, אולם בטור וכן ברמזים לא העתיק כלל האי ענינא דהבאת שמן, והביא רק שקוראים החכמה ומדליקין את הנר ומיד אח"ז כתב "ואם אפשר לשנות משנין", וכן הרמב"ן וכל הראשונים שלמדו מזה לכל חולה שיב"ס, וגם מדברי המ"מ כאן מבואר דלא נחתי כלל לחילוק מעין זה].

והמ"מ שם הביא דברי הרמב"ן שלמד מדין זה שמקורו בברייתא (סוף פ' מפנין) דכל צרכי חולה אע"פ שיש בו סכנה, היכא דאפשר בשינוי שלא יתחלל שבת, משנין, והוא שלא יתאחר צרכו של חולה כלל ע"י השינוי.

וכתב ע"ז המ"מ, שמלשון הרמב"ם נראה שאין חולה שיב"ס בכלל השינוי, אלא החיה. וזה שכתב הרמב"ם "הרי הוא כסכנת נפשות". ובחולה שיב"ס (הלכה ב') לא הזכיר השינוי, וכתב "כללו של דבר שבת לגבי חולה שיב"ס הרי הוא כחול לכל הדברים". והוסיף המ"מ לבאר וז"ל, "והטעם בזה נראה, מפני שכאב היולדת וחבליה הם כדבר טבעי לה, ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה ולפיכך החמירו לשנות במקום שאפשר ולא החמירו בחולים", עכ"ל.

ב. הנה דברי המ"מ צריכים פירוש, דהא זה שאפילו אחד מאלף לא מתה, הוא מפני שמביאין את החכמה לילד, שזה סדר קבוע בלידה מימות עולם כמפורש בתורה, וגם עושים כל מה שצריך אם יש צורך, ומבלעדי זה פשיטא שהיא בסכנה קרובה, וע"ז גופא אנו דנין לגבי הבאת החכמה וכל צרכיה שהיא צריכה באופן שזה קשור עם חילול שבת, דאמאי בעי שינוי מ"ש מכל חולה שיב"ס.

גם תחילת דבריו צריכים פירוש, שכתב שרבינו דייק בלשונו, הרי היא כסכנת נפשות, דהיינו לא סכנה ממש, אלא כסכנה. דמה המכוון בזה, הרי אנו מתירין למעשה ביולדת לחלל שבת מפני שאנו קובעים שיש כאן סכנה, דמבלי חשש סכנה, לא שייך שום היתר, וא"כ מה זה החילוק בין סכנה לבין כסכנה.

ד. והנראה בזה דכוונת המ"מ הוא, דבכל חולה שיב"ס אף אם אנו משתדלים

**אולם** מלשון המ"מ שכתב "החמירו" ו"לא החמירו", מבואר דשיטתו דמדאורייתא א"צ שינוי גם ביולדת, וזה רק תקנת חכמים להחמיר כל שאין כאן שום דיחוי ועיכוב, ולמהלך זה לא צריכים להגיע להסבר של דחוייה או הותרה.

**ויש לי לעורר בזה דבר חדש:**

ה. כי הנה ידוע שסכנת העובר קרובה יותר מסכנת האם, וכך הוא המציאות למעשה היום שמצוי יותר הטיפול בהצלת הוולד בשעת הלידה מאשר החשש לסכנת היולדת. אולם בש"ס ובראשונים ובפוסקים לא מצינו בכל שמעתא דיולדת, שיזכירו את ענין סכנת הולד, וכל השו"ט הוא בנוגע לסכנת היולדת, והרי השבת ניתן להדחות גם להצלת העובר, ומה פשר דבר בזה.

ו. ועלה בדעתי בפשטות, כי שאלת חיי הוולד מלפנים לא היה נתון בידי אדם כלל, כי הבעיות הנוגעות לסכנת הולד, חלקם לא היה בדורות הקודמים דרכים כיצד לצפות אותם מקודם, בהעדר מכשיר ה"מוניטור" והצילומים, וחלק מהמקרים ניתנו לפתרון רק ע"י ענין ניתוח דופן שנתחדש רק לפני יותר ממאה שנה, ונמצא שלא היה שייך מה לעשות לתקנת הוולד, רק ההשגחה והעזרה בתהליך הלידה.

**והנה** למעשה כיום, אפשר לקבוע בבירור, כי מבין חמישים לידות יש לפחות לידה אחת שהולד בסכנה שצריך עזרה והחשת טיפול ששייך רק

בכל הצריך, הרי סדר העולם הוא שאעפ"כ חלקם אינם פורשים לחיים, משא"כ ביולדת אחרי שעוזרים בכל הדרוש, אפילו אחת מאלף אינה מתה.

**ומשמעות** הדברים הוא שכל חולה שיב"ס ענינו שכבר נמצא

בתוך הסכנה ואנו משתדלים לרפאותו ולהפוך את מצבו ולהוציאו מידי הסכנה, וההצלה בזה אינה מובטחת וזה תלוי ועומד. משא"כ ביולדת ענין הלידה והכאב והחבלים הוא דבר טבעי, אלא שבלי העזרה עלולה להגיע לסכנה, ועי"ז שעושים כל מה שצריך אנו מונעים מלהכנס למצב של סכנה, ולכן ההצלחה בזה כמעט וודאית.

**ועל הפרש** זה בנוי החילוק בדין השינוי, דהיכא שהחולה בתוך הסכנה, מצב זה קובע לגביו את השבת כחול לכל דבר ואין צריך לשינוי. משא"כ ביולדת אנו משתדלים למנוע את הסכנה, כל כה"ג החמירו לשנות אם אפשר, אבל ודאי שכל המתיר הוא הפיקוח נפש שקרוב להיות אם לא יעשו לה כל הצורך.

ד. ואמנם ההסבר בזה נשמע היטב, אם נאמר שנידון זה אם צריך שינוי או לא, תלוי אם שבת הותרה או דחוייה, דשיטת המ"מ בדעת הרמב"ם שהותרה, ולכן לא מהדרינן אשינוי. אבל כ"ז בחולה, משא"כ ביולדת כיון שאין אנו עוסקים בהסרת סכנה, אלא בפעולות שלא יוצר מצב של סכנה כל כה"ג י"ל דלכו"ע זה דחוייה ולא הותרה.

בבי"ח, א"כ נמצא דבכל לידה יש לנו מיעוט דמינכר שהסכנה קיימת כבר במציאות, והדר להיות דינא דילדת ככל חולה שיב"ס דעלמא, שלדעת הרמב"ם ופסק מרן בשו"ע א"צ אף לכתחילה לשנות. [ואף שנמצא לכאורה שאנו באים לקבוע דבר כאילו אחרת ממפורש בש"ס ובשו"ע, הנה יש צד לומר שהמצב כיום נובע מהשתנות הטבעים בפרק זמן הלידה, שבגמ' מצינו יולדת לתשעה יולדת למלאים, ונמצא שרובם ככולם של הלידות היו במצב קבוע של בשילות וגמר היצירה של העובר, והאידנא שנשתנה הענין וכל החודש התשיעי כשר ללידה, ובמציאות מתחילת התשיעי ואילך מתרחשים רוב הלידות, אפשר דענין זה גרם לבעיות חדשות שלא היו בעבר הרחוק, ואם מצינו שרבותינו הראשונים היה כחם יפה להקל בפיקוח נפש, ולחדש שעפ"י השתנות הזמנים בטלו דברים שמפורשים בגמ' שהם סכנה, כגון רחיצת החמין שלפני ואחרי המילה, גם אנן יתמי דיתמי יש לנו זכות טענה שלפי ראות עינינו יש מצבי סכנה ובאנו להחמיר בפיקוח נפש ולא לגרוע ח"ו].

ז. ובעצם במהלך זה, נ"ל לפרש גם דברי המ"מ, כי לכאורה יש להעיר על המ"מ מצד המציאות הנראה לעינינו, שאף ביולדות בבתי חולים שנשתכללו דרכי הרפואה, אפ"ה מצוי גם כיום, אחוז יותר ניכר שאינם פורשות לחיים ובפרט בלי ניתוח.

ובדברי בזה עם ת"ח אחד שליט"א (שהוא מומחה בתחום המילדות) אמר לי שגם הוא תמה בזה שעפ"י הנתונים כיום במדינות שאינם מתקדמות כ"כ, אף ביולדות בביה"ח זה מגיע לאחד ממאה. ושיש גם להקשות מדברי הגמ' בב"ק (מט, א) גבי "דמי ולדות" שמפורש שם שיולדת משבחת, ופרש"י שהקונה שפחה מעוברת פוחת בדמים משום סכנת לידה, ומסתבר שאם כדברי המ"מ לא היה לזה השפעה במחירי השוק.

ובעצם כל דברי המגיד-משנה צריכים עיון רב, כיצד עולים הדברים בקנה אחד עם כל המבואר בסוגיא (פ' במה מדליקין) ששם מפורש באריכות הסכנה הקיימת לנשים בשעת לידתן, ושצריכים זכויות ונסים וכו', עיי"ש בגמרא וברש"י.

ח. אולם לכל מה שנתבאר אנו מגיעים לבירורן של דברים, שהה"מ לא נתכוון בדבריו במספרים קבועים שזה פחות מאחד מאלף, אלא ביחס לכל אותם הסיבוכים והתקלות הצפויות להיות מבלי ההשגחה והעזרה של המילדת וכל יתר ההכנות.

אבל בודאי שעלול להיווצר מצבים מסויימים בהקשותה בלדתה שנקלעת ונמצאת בסכנה, אלא שאופנים אלו אין למילדת שליטה עליהן, ונוכחותה לא מעלה ולא מוריד, ואין בידינו אמצעים להציל ואינו בידי אדם כלל.



ומהלך הדברים של המגיד-משנה הוא בדרך ממנ"פ, כי כשאנו מתירים לחלל שבת על אותם הדברים שמכונים לקראת הלידה צריך שינוי בכל אופן, דכלפי מה שבאנו לקדם שלא יווצר סכנה הר"ז בגדר דחוויה שלא נקבע עוד השבת כחול, ואם כלפי אותם המצבים המיוחדים שעצם הלידה הפך סכנה הרי אין בידינו מה לעשות כנגד זה.

**ונמצא** מעתה שבזמננו שנתחדשו דברים גם במצבי סכנה ממש שמלפנים לא היה שליטה עליהם, וכיום בחסדי ההשגחה העליונה יש בזה בידי אדם מה להציל, הדר דינא דיולדת כשאר חולה שיב"ס שלשיטת הרמב"ם ומרן בשו"ע א"צ שינוי.

**ט.** נמצא קיצורם של דברים:

**שבזמננו** שתיים הנה הדברים שנשתנו ממה שהיה מלפנים:

**(א)** הטיפול בסכנת הולד שזה עיקר המציאות היום (והפוסקים לא דיברו מזה).

**(ב)** מצבי סכנה של היולדת שלא היה מה לעשות, וכיום קיימים דרכי רפואה ואמצעי הצלה [והמהלך של המ"מ אינו נוגע לזה].

**ומכיון** שמוכח מדברי המ"מ שדין השינוי ביולדת הוא מדרבנן, נ"ל דיש לסמוך על כל מה שהעלינו בזה להלכה ולמעשה. הן אמנם שלפסק הרמ"א שהחמיר כהרמב"ן להצריך שינוי

גם בחולה שיב"ס, עדיין כל ענין השינוי קיים ועומד גם לדברינו.

## ג

דין שנים שעשו

**א.** עוד דבר חדש הושמע, דהיכא דא"א בשינוי צריך להשתדל לעשות ע"י "שנים שעשו", וזה תימה להציע חדשות שלא עלה על שפתי הראשונים והפוסקים, הרי שמעתא דפיקו"נ ויולדת נידון בהרחבה ובכל הפרטים בש"ס ופוסקים ושו"ע, ולא אישתמיט בשום דוכתא להזכיר זאת. וכי ענין "שנים שעשו" המפורשים במשניות בכל מסכת שבת היה בהעלם שצריך לדלות חספא כדי לגלותה, ומדלא עייל האי עניינא בביהמ"ד בהלכתא דפיקו"נ, הרי זה יותר ממפורש שאין לדון בזה כלל.

**ב.** ואמנם לקושטא דמילתא זה דבר שאין הדעת סובלתו, להזמין אדם שיחלל שבת בדרבנן, שאין זקוקים לו, ואדרבה משבש ומפריע קצת, כדי להציל את השני שעסוק בהיתר בהצלה דפיקו"נ.

**הגע** עצמך אם כדי לבצע את השינוי ביולדת יצטרכו להביא חפץ מכרמלית, היעלה על הדעת שמישהו יחלל שבת בהוצאה דרבנן כדי למנוע מהעוסק בהצלה ופיקוח נפש, ואפילו הוא עצמו לא שייך שיביא חפץ מהכרמלית כדי להחליף את הדאורייתא לרבנן, שהרי אין בזה שום צורך.

**וה"נ** בנד"ד הרי השני שבא לסייע לא כדי לעסוק בפיקו"נ בא, שהרי

עסקינן בזה יכול וזה יכול, אלא בא להוריד את הדאורייתא מהשני, וכי זה נחשב צורך שהותר בזה איסור מדרבנן.

**וענין** שנים שעשו להלכה ולמעשה הוזכר בירושלמי (ריש פ"ב דחגיגה), גבי אלישע-אחר, שהיו כופים את ישראל לחלל שבת, והתחכמו לא להכשל ע"י ששנים עשו ביחד, וכן לגבי שחיטת הקרבנות בשבת נו"נ האחרונים דמנ"ל שהתורה התירה הרי שייך לשחוט ע"י שנים, וכ"ז אינו שייך לעניננו כמשנ"ת.

**[והנה** ראיתי כי יסוד הדברים דלא הותר לעבור איסור קל רק בכדי למנוע איסור חמור בפיקו"נ, כבר נזכר בפרשת דרכים (דרוש י"ט) עיי"ש שתי' בזה את קושיתו בגמ' יומא (פג, א) בהיו לפניו טבל ותרומה, למה לא נפריש תרו"מ מהטבל ונחזור ונבטל התרומה בחולין, ותי' דביטול התרומה אסור מדרבנן ואינו נצרך לצורך הפיקו"נ, אולם נתקשה מהמשך הגמ' שם (פג, ב) דמבואר להדיא דשרי לתקן טבלים בשבת לצורך חולה. אולם נראה מדבריו דאעפ"כ לא חזר בו מיסוד זה.

**ובשו"ת** אבני מילואים (סי' י"ח) נחלק על הפ"ד דנהי דאכן לעבור איסור קל רק בשביל מניעת איסור חמור אי"ז שרי מדיני פיקו"נ, אולם ס"ל דעכ"פ שרי לעבור האיסור הקל מדין "חטא כדי שיזכה חברך", ודבריו צ"ע לכאורה, דמגלן דלמנוע מעשה המותר מדינא דפיקו"נ נחשב "בכדי שיזכה חברך",

וראה בפמ"ג (סי' שכ"ח א"א סק"ט) הסכים עם הפ"ד דלאחר אסור, אולם ס"ל דלחולה עצמו שרי, וצ"ת.

**אכן** בעיקר קושית הפ"ד מהפרשת טבלים בשבת, היה נראה דשאני תיקון מאכל מאיסורו דהוא בכלל תיקוני המאכל, דכי היכי דמותר לבשל ולתקן כל תיקוני המאכל לצורך החולה כך היא המידה שלא להאכילו מאכלות אסורות, וזהו בכלל תיקון המאכל עכ"פ באיסורא דרבנן, (ועיין גם בר"ן שם בשם הראב"ד לענין שחיטה בשבת), גם יתכן דלא העמידו חכמים דבריהם שלא לתקן טבל באופן שבין כך נצרך לאכלו, וכן מוכח מהמשך הסוגיא שם דהתירו הפרשה מעציץ שאינו נקוב משום דמיחלף בדאורייתא, וחזינן דלא עוסקים כאן בגדרי קדימה מדין הקל הקל. אולם בשאר ענינים היסוד הנ"ל נראה נכון וקיים].

**ג.** ואכתי צ"ע לגבי סכנת אבר שלא הותר מלאכה דאורייתא, וכל הפוסקים דנו באיזה אופנים להתיר, דאמאי לא הוזכר תמן עצה זו של שנים שעשו, שהרי בכה"ג נמצא שנמנע מהיחיד להציל את חברו מסכנת האבר שלו, ורק בהצטרפות האחר יכולים שאז יפקע שם איסור דאורייתא מהמלאכה. [וכמובן שאין זו שאלה לרבנותינו התבואות-שור והחוות-דעת דנקטי שנים שעשו זה רק פטור מחטאת, אבל איסורו נשאר מן התורה (עיין בדבריהם בבכור-שור חולין פ"ב. ובהגהות בסוף ספר מקור-חיים, הלכות פסח)

אבל הרבה אחרונים חלקו עליהם וסברי דכל האיסור בשנים שעשו הוא מדרבנן, ולדידהו יש לשאול כנ"ל.

**ולבי** אומר לי שאף אם זה רק איסור דרבנן, לא הותר שנים שעשו אף בסכנת אבר, שהרי בשו"ע הביא שיטת הרמב"ם דגם שבות כדרכו, שיש בו מעשה שנסמך אדאורייתא, לא הותר אף בסכנת אבר, כגון לכחול עין, שנסמך על כותב, או רפואה בסם שיש לחוש לשחיקת-סממנים.

**ואה"נ** דאנן קיי"ל שכל שבות אפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה הותרה בסכנת אבר, מ"מ אין להקיש מזה על שנים שעשו, כיון שזו ממש המלאכה בכל פרטיה, ועצם הדבר ששנים עושים אותה עדיין אינו מפקיע את הדאורייתא, כשזה אינו יכול וזה אינו יכול, כששניהם אינם יכולים כ"א לבדו שאז איסורו גמור מהתורה ובחטאת קאי, לכן כל כה"ג לא הותר אף באופן שהשנים שעשו אינו מהתורה. ועדיין צ"ע בזה. ויש לציין כי במקרים מסויימים כששנים עושים את הפעולה, הר"ז נכנס גם בכלל שינוי, ואז ההיתר מצד שינוי, ותו לא מידי.

## ד

**בביאור דברי הרמב"ם גבי יולדת**  
**ודברי הרמב"ם שבראש דברינו, הואיל**  
**ואתא לידן נימא בה מילתא,**

דהנה ז"ל הרמב"ם ז"ל שם, "ואם היתה צריכה לנר בשעה שהיא צועקת בחבליה, מדליקין לה את הנר, ואם היתה צריכה לשמן וכיוצא בו, מביאין לה". וצ"ע לשון הרמב"ם שהוסיף על לשון הברייתא, שכתוב שם "אם היתה צריכה לנר חברתה מדלקת לה את הנר", והרמב"ם הוסיף "בשעה שצועקת בחבליה", והרי אין דרכו של הרמב"ם לשנות או להוסיף.

**ונראה** שהרמב"ם פירש אם היתה צריכה לנר וכו', אין הכוונה שצריכה ממש, דא"כ מה ההבדל בין פיקחת לסומא כל שצריכים נר מביאים. אלא הפירוש שהיא אומרת שצריכה נר, אע"פ שחברתה אינה רואה צורך בזה, אולם מכיון שהיא אומרת, הו"ל יתובי דעתה ומחללין שבת, וזה הפשט בגמ' "אם היתה צריכה – חברתה מדלקת", וכן להלן שם, אותו הסגנון, שהמכוון שחברתה איננה בדעה שוה אתה לגבי הדלקת הנר והבאת השמן, ואפ"ה מביאין.

וזה שכתב הרמב"ם "שהיא צועקת בחבליה", דהיינו שאינו נראה מצד הענין, אלא שמתוך הצער והכאב אומרת מה שצריכה, וע"ז קאמר הגמ' שאף בסומא שלכאורה אינו שייך כלל שאור הנר ישפיע עליה, מ"מ כיון שלגבי חברתה בטוחה יותר מחללין שבת, ודו"ק.

